

ÉTIENNE VETŐ

atyja

Az Eucharisztia a zsidó hagyomány fényében

Bevezetés

Az Eucharisztia ünnepe – amelyet a különböző keresztény hagyományokban misének, istentiszteletnek vagy az Oltáriszentség kiszolgáltatásának is hívnak – Jézus utolsó vacsorán elhangzott szavaiból és az ott bemutatott cselekedeteiből ered. Mindazonáltal Jézus és az őskeresztények zsidók voltak, és a zsidó hagyományoknak megfelelően imádkoztak. Az első keresztény eucharisztikus ünnepségek zsidó környezetben jöttek létre, és ott is váltak a már ismert önmagukká. A jelen fakultáció célja egész egyszerűen az, hogy belássuk, a zsidó hagyományok – amelyekben az Eucharisztia gyökerezik – megértésével még mélyebb ismereteket szerezhetünk ezen nagyszerű ajándékról és misztériumról, amelyet Isten és az Egyház hagyott ránk.

Ez önmagában nem tekinthető egy rendkívül eredeti vállalkozásnak, mivel az Eucharisztia zsidó hagyományból eredő gyökereit már alaposan megvizsgálták az elmúlt évtizedek során. Én most két kevésbé kutatott aspektust állítok a középpontba. Nemcsak azt vizsgáljuk meg, hogy az eucharisztikus imában miként köszönnek vissza a zsidó liturgiában, például az asztali áldásban (*Birkát Hámázon*) vagy a Tizennyolc Áldásban (*Ámidá*) elhangzó szavak – ahogyan arra már sokan rámutattak –, hanem azt is, hogy mennyire cseng össze ezen imák menetével és belső dinamikájával. Ez segít számunkra is rávilágítani, hogy az eucharisztikus ima legfőbb mozgatórugója nem a kenyér és a bor átváltoztatása, hanem a hívek átformálása a kenyér és a bor átváltoztatása által. Másodsorban pedig igyekszünk még szélesebb perspektívából szemlélni majd az ünneplés egészét. Ha figyelembe vesszük, hogy a keresztény ünneplés három különböző típusú zsidó liturgikus elemből építkezik, és ezeket egyesíti – a széder étkezés, a zsinagógai imák és a templomi áldozat –, sokkal telje-

sebben fogadhatjuk be az Eucharisztia gazdagságát, amelyben egyszerre ünnepeljük Isten Igéjét, az Élet Kenyerét és Krisztus áldozatát is; épp ezért nem szabad az említett dimenziók csupán egyikére lecsupaszítanunk e szentséget.

1. A valódi jelenlét jelentése: az eucharisztikus ima értelmezése a zsidó imádságok tükrében

Az Eucharisztia központi újdonsága a valódi jelenlét kincsében rejlik; a kenyér és a bor Krisztus testévé és vérévé való átváltoztatásában. Ez valóban egy felbecsülhetetlen ajándék Istentől. Emellett azonban titokzatos is ez az ajándék: miért adja nekünk Krisztus a saját testét és vérét? És miért a kenyér és a bor átváltoztatása által? Paradox módon, a zsidó hagyomány még erre a rendkívül egyedi keresztény titokra is segít rávilágítani. Ha az eucharisztikus ima – vagyis az anafora – menetét a zsidó imádságok keretrendszerében próbáljuk értelmezni, akkor egyértelművé válik, hogy a kenyér és a bor átváltoztatása nem maga a végcél, hanem *pro nobis*, tehát értünk történik. A kenyér és a bor átváltoztatására azért kerül sor, hogy részt vehessünk Krisztus kínszenvedésében és feltámadásában, és hogy átlényegülhessünk Krisztus testének részévé. Mindaz, amit ezen fakultáció keretében elmagyarázok Önöknek, Cesare Giraudo¹ tanulmányain alapszik. Ő arra mutatott rá, hogy az Ószövetség és a zsidó liturgia számos imádsága három mozzanatból épül fel. Az első mozzanat Isten dicsőítése, a hálaadás. Ezt követően jön a könyörgés, amelyben a korábbi áldásokat kéri a jelenre is. A harmadik elem pedig egy, az első vagy a második részben szereplő betoldás, egy idézet az írásokból; ez általában egy ígélet vagy egy parancs Istentől, amely a könyörgés indoklásául és alapjául szolgál. Vegyünk hát egy-egy példát a Bibliából és a zsidó liturgiából, mielőtt megvizsgálánk, miként is segít ez jobban megérteni az eucharisztikus imát.

A bibliai ima Tóbiás könyvének 8. fejezetéből való. Tóbiás és Sára imádkoznak házasságuk megpecsételése előtt, mert Sára már hétszer házasodott meg, és mindegyik férje meghalt a nászéjszakán. Sára apja egyébként a kertben van, és már ássa Tóbiás sírját, miközben a friss házasok a szobájukban vannak.

„⁵Az fölkelt és elkezdtek imádkozni, hogy oltalmat találjanak. Tóbiás kezdte: »**Áldott vagy, atyáink Istene! Áldott a te neved örökkön-örökké! Dicsőítsenek az eget és mind a teremtmények mindörökké.** ⁶**Te teremtetted Ádámot, és hűséges segítőül mellé adtad a feleségét, Évát. Tőlük származik az emberiség.** Azt mondtad: nem jó az embernek, ha egyedül van. *Alkossunk mellé hozzá hasonló segítő-társat.* [Vö. Ter 2,18.] ⁷**Uram, én most nem rendetlen vággyal veszem el nővéretem, hanem tiszta szándékkal. Engedd, hogy irgalmat találjon és találjak én is, és együtt öregedjünk meg.**« ⁸Közösen rámondták: »Úgy legyen, úgy legyen!«»

A félkövérrrel elsőként kiemelt áldás és hálaadás (8,5b–6) Istent dicsőíti Ádám és Éva egy párként való megteremtéséért. A félkövérrrel másodszer megjelölt könyörgés (8,7) pedig ebből következik logikusan: arra kéri benne Istent, hogy mint friss párt áldja meg őket. A dőlttel szedett rész pedig egy idézet a Teremtés könyvéből: Tóbiás úgymond emlékezteti Istent, hogy ő az, aki a férfit és a nőt egymásnak párként teremtette, épp ezért, amit ő és Sára kérnek, az Isten akarata. Ezzel támasztják alá könyörgésüket.

A zsidó liturgiából a *Birkát Hámázon* nevű imádságot fogjuk megvizsgálni.² Csak részleteket veszünk át belőle, mert túlságosan hosszú ahhoz, hogy most mélyrehatóan kitérjünk. Ez az ima két **áldással** kezdődik: hálát adnak Istennek először az ételért, majd pedig a földért, amelyet nekik adott, és amelyen az étel megtermett. Majd kiterjesztik az áldást Isten összes ajándékára és üdvözítő cselekedetére: az Egyiptomból való megszabadításra, a szövetségre és a Tórára.

1. „Áldott légy, Örökkévaló Istenünk, a világ Királya, aki táplálja az egész világot jóságban, szívesen, szeretettel és kegyelemmel.”

[...]

2. Hálát adunk Neked, Örökkévaló Istenünk, hogy atyáinknak hagytad örökbe ezt a gyönyörűséges, termékeny, tágas országot; s hogy kivezettél minket Egyiptom földjéről, [...] hogy testünkre pecsételt szövetséget kötöttél velünk, és megtanítottál bennünket a Tórára [...]

és gondoskodtál az élelmünkről mindig
minden nap, minden időben, és minden órán. [...]
Mert így vagyon megírva: „*Ehetsz jóllakásig,
és áldani fogod Istenedet, az Urat azért a jó földért, amelyet neked
adott.*” [MTörv 8,10]

Mózes ötödik könyvéből származik a betoldásként idézett vers, amely bőséges ételmet ígér, és azt parancsolja az embereknek, hogy dicsőítsék Istent az ajándékaiért. Az ima harmadik része pedig egy ételért és megváltásért való **könyörgés**: azok, akik a *Birkát Hámázont* imádkozzák, betartják Isten azon parancsait, amelyek Mózes ötödik könyvében szerepelnek, és ezért kérhetik Istentől, amit megígért.

3. Légy kegyes Örök Istenünk, népedhez, Izraelhez, városodhoz, Jeruzsálemhez [...].

Istenünk, Atyánk,
láss el minket és táplálj minket,
könnyíts az életünkön,
szabadíts meg bennünket minden gondunktól, bajunktól. [...]
Áldott vagy Te Örökkévaló, aki irgalmában
felépíti Jeruzsálemet. Ámen.

Mindkét imában a múltból a jelenbe való átmenet van megörökítve. Mind a három rész fontos és szükséges, noha a központi szál itt is a jelen: azért könyörgünk, hogy Isten az ígérete és parancsai alapján a múltbeli áldásokat a jelenben is adja meg nekünk.

Akkor most nézzük az eucharisztikus imát vagy anaforát! A latin rítus szerinti II. eucharisztikus ima egyes részeit fogjuk elolvasni. Számos liturgiatudós szerint az imádság velejét és annak kronológiai kezdőpontját az Oltáriszentség megalapításának szavai képezik, az ezt követő részeket pedig csak utána, fokozatosan toldották hozzá. Ezzel szemben Giraudó, habár a kronológia tekintetében nem tesz megállapításokat, meggyőzően állítja, hogy az eucharisztikus ima gyakorlatilag egy hálaadó imádság, amelyet egy könyörgés követ. Valamint azt is kijelenti, hogy az Oltáriszentség megalapításának szavai egyfajta Szentírásból származó részletként kerültek bele a könyörgés indoklása, megalapozása végett.

Számos zsidó imádságban a hálaadás és a könyörgés nem válik el élesen egymástól, és ismétlődnek is. Ehhez hasonlóan a II. eucharisztikus imában is két hálaadás és két könyörgés szerepel egymásba fonódva és a Szentírásból származó betoldással kiegészítve: az első hálaadással kezdődik, amelyet az első könyörgés követ, majd jön az idézet és a második hálaadás, végül pedig a második könyörgés. Először megvizsgáljuk együtt a két hálaadást és a betoldást, majd ezt követően haladunk tovább a két könyörgéshez.

Az első áldást és hálaadást gyakorlatilag a prefáció és a *Szent vagy...* alkotja.

Valóban méltó és igazságos, illő és üdvös,
 hogy mindig és mindenütt hálát adjunk,
 Szentséges Atyánk,
 néked szeretett Fiad, Jézus Krisztus által.
 A te örök Igéd ő, általa alkottál mindent,
 és őt küldted, hogy Üdvözítőnk és Megváltónk legyen:
 ezért öltött a Szentlélekből testet és született a Szent Szűztől.
 Majd akarodat teljesítve, és szent népet szerezve néked,
 a keresztfán kitárt karral elszenvedte a kínhalált,
 hogy feloldja a halálnak átkát
 és a feltámadásról bizonytságot adjon nekünk.
 [...]
 Szent vagy, szent vagy, szent vagy... [...]

A kezdeti dialógust követő prefáció egy hálaadás Istennek a világ megteremtéséért, Krisztus megtestesüléséért, valamint kereszthaláláért és feltámadásáért, amely egyesít minket, a „szent népet”. Jegyezzük is itt meg a kínszenvedés, a feltámadás és a nép összegyűjtésének motívumait, ugyanis ezek központi szerepet kapnak az ezt követő részben.

A *Szent vagy...* részben az Izajás könyvében található szeráfok énekéből tevődik össze. Érdekes módon ez az egyik hagyományos zsidó imádságban, a *Kadoshban* is szerepel, amely például a *Sh'mát* vagy a sabbaton imádkozott *Ámidát* megelőző áldásokban fordul elő. A *Kadosh* imádságban az egybegyűltek csatlakoznak az angyalokhoz, akik valóban

tudják, miként kell Istent dicsőíteni, mivel Ő olyan magasztalást érdemel, amelyre az emberek önmagukban képtelenek.

Most átugorjuk az első könyörgést, és rögtön az idézetre térünk át, amely az Oltáriszentség megalapítását foglalja össze a három szinoptikus evangéliumban, valamint a Korintusiakhoz írt első levélben³ leírtak alapján. Közvetlenül ezután jön a második hálaadás, amely az egybegyűltek felkiáltásából, valamint egy rövid dicséretből áll – ezeket hívjuk az „anamnetikus felkiáltásnak” és „anamnézisnek”.

Ő mielőtt
önként átadta magát a szenvedésre,
kezébe vette a kenyeret, hálát adott, megtörte,
tanítványainak adta, és így szólt:
„*Vegyétek, és egyetek ebből mindnyájan:*
mert ez az én testem, mely értetek adatik.”
A vacsora után ugyanígy
kezébe vette a kelyhet is
majd ismét hálát *adott*,
odaadta *tanítványainak*, és így szólt:
„*Vegyétek, és igyatok ebből mindnyájan:*
mert az én vérem kelyhe,
az új és örök szövetségé,
Ez a vér *értetek* és sokakért *kiontatik*
a bűnök bocsánatára.
Ezt cselekedjétek az én emlékezetemre.”

P: Íme, hitünk szent titka.

H: *Halálodat hirdetjük, Urunk,*
és hittell valljuk feltámadásodat,
amíg el nem jössz. [1Kor 11,26]

2. Ezért,
fiad halálának és feltámadásának emlékét ünnepelve,
felajánljuk neked, Istenünk,
az élet kenyerét és az üdvösség kelyhét,
és hálát adunk, mert arra méltattál minket,
hogy színed előtt állhatunk és szolgálhatunk neked.

Ez a két szakasz rendkívül szorosan kapcsolódik egymáshoz az „emlékezet” és az „emlék” szavak által. Az idézet Krisztus parancsának felidézésével igazolja a liturgia mozzanatait: „*ezt cselekedjétek az én emlékezetemre*”; és az anamnézis is ezt viszi tovább: „*...és feltámadásának emlékét ünnepelve...*”. A megemlékezés (*zikaron*) gondolata központi szerepet tölt be a zsidó ünnepek, különösképp a pészah során. És valóban, miután Isten a Kivonulás könyvében elmagyarázza, hogyan ünnepelje meg a nép a pészahot, így fejezi be: „*Nemzedékről nemzedékre tegyétek meg ünnepnapnak mindörökre.*”⁴ Liturgikus kontextusban a *zikaron*nak nagyon erős jelentése van: nemcsak a múlt felidezéséről van ilyenkor szó, hanem azt is jelenti, hogy azok, akik ünnepelnek, jelen lesznek a megváltásnál, illetve, hogy a megváltás megadatik azoknak, akik ünnepelnek. És ez valóban el is hangzik a széder este liturgiájában: „*Ezt azért cselekszem, amit az Úr tett értem, mikor megszabadultam Egyiptomból.*”⁵ Majd ezután következik a magyarázat: „*Minden nemzedék minden tagjának úgy kell magára tekintenie, mintha ő személyesen szabadult volna meg Egyiptomból.*”⁶ Ez azt mutatja meg számunkra, hogy Jézusnak a kenyéren és a boron bemutatott cselekedetének megismétlése azt a célt szolgálja, hogy az Eucharisziát ünneplők jelenvalóvá váljanak az üdvözítésben.

És hogy mi is ez az üdvözítő cselekedet? Mind a felkiáltás, mind az anamnézis egyértelműen állítja, hogy Jézus kínszenvedéséről és feltámadásáról van szó. Ezt erősíti meg az Oltáriszentség megalapításának narratívája is. Ez valóban a kínszenvedés történetével kezdődik: „*ő mielőtt [...] önként átadta magát a szenvedésre*”. Ennél még fontosabb, hogy Jézus nemcsak a testéről és a vérééről beszél, hanem a testéről, „*amelyet értetek adok*”⁷ és a vérééről, „*amelyet sokakért kiontanak a bűnök bocsánatára*”.⁸ Ez nem csupán Krisztus testének és vérének szentsége, hanem azon testé, amely meghal, és azon véré, amely kiontatik a keresztfán a mi megváltásunkért. A megemlékezés által nem csupán Krisztus teste lesz jelen, hanem Krisztus kínszenvedése és feltámadása is. Általa az ünneplők „belépnek” Krisztus kínszenvedésébe és feltámadásába, és részt vesznek benne.

Ha tovább vizsgáljuk a „test” szót, bizonyítékot is találunk a fentiekre, mi több, további dimenziók nyílnak meg előttünk. Jézus valószínűleg arámi nyelven beszélt, és nehéz megmondani, hogy hogyan is fejezte azt

ki, hogy „*az én testem*”, mivel három szó is létezik ilyen jelentéssel: *gufà, bisrà, pigrà*.⁹ Emellett érdemes azt is figyelembe venni, hogy a *gufà* és *bisrà* szavakat a húsvéti bárányra és a templomban feláldozott állatok húsára is használták. Ez alátámasztja azt, amit a kínszenvedésre és feltámadásra való utalással kapcsolatban említettünk. Továbbá ezen szavak mindegyike rendelkezik egy második konnotációval is. Ugyanis ezek a szavak nem csupán az adott személy egy részét (testi mivoltát) jelölik, hanem egész lényét. „*Ez az én testem*” – azt jelenti: ez én vagyok. Továbbá a *pigrà* szónak egy harmadik jelentése is van: egy csoport testére is utalhat, a társadalom vagy egy közösség „testére”. Lehetséges, hogy Jézus a már feltámadt testéről beszél, amelynek mindenki a részévé válhat. Az, hogy a vért az „új szövetség” vérének nevezi, igazolja ezt a feltételezést, mivel a szövetség az, amely által a nép létrejön. Összességében kijelenthetjük, hogy a megemlékezés által három különböző aspektus lesz jelenvaló; a *zikaron* szó szoros értelmében egyrészt Krisztus személye, kínszenvedése és feltámadása, valamint Krisztusnak a tanítványok közössége által alkotott „teste”.

Így már jobban megérthetjük a könyörgéseket. Az elsőben azt kérjük a Szentlélektől, hogy áradjon ki a kenyérré és a borra, míg a másodikban ugyanezt kérjük a gyülekezetre, beleértve az Egyházat, valamint az elhunytakat, és megidézve a szenteket.

1. Kérünk, szenteld meg ezt az adományt,
áraszd le rá Szentlelkedet,
hogyan számunkra a mi Urunk,
Jézus Krisztus teste és vére legyen.

2. Kérve kérünk,
gyűjtsön egybe a Szentlélek mindnyájunkat,
akik Krisztus testében és vérében részesülünk.
Viseld szíveden, Urunk, Egyházad sorsát
az egész világon,
tedd tökéletessé a szeretetben
N. pápánkkal, N. püspökünkkel
és az egész papsággal együtt.

Emlékezzél meg
a feltámadás reményében elhunyt testvéreinkről,
és mindazokról, akik irgalmadban bízva távoztak el a világból [...].
Könyörülj, kérünk mindnyájunkon, hogy Isten anyjával, a Boldogságos Szűz Máriával [...] részesei lehessünk az örök életnek,
és dicsőítve magasztaljunk téged, Jézus Krisztus, a Te Fiad által.

Azáltal, hogy reflektáltunk az elhangzottakra és az idézett imákra, jobban megérthetjük, mit is kérünk tulajdonképpen, amikor azért imádkozunk, hogy a kenyér és a bor váljon Krisztus testévé és vérévé. Azért imádkozunk, hogy jelen legyen velünk Krisztus személye: nemcsak a teste és a vére, hanem Krisztus maga. Emellett imádkozunk azért is, hogy Krisztus kínszenvedése és feltámadása jelenvaló legyen, illetve, hogy mi jelenvalóvá váljunk ebben az üdvözítő cselekedetben. A *Haggádát* kissé parafrázálva talán ezt mondhatjuk: „Az *Eucharishtiában* való részesüléskor mindig, minden egyes embernek úgy kell magára tekintenie, mintha személyesen ott lett volna a kereszt lábánál.”

Ekképpen, ezen a ponton már talán jobban megérthetjük az eucharisztikus ima menetét a zsidó imádsághoz való hasonlósága által: azért esedezünk, amiért a prefációban és a felkiáltásban-anamnézisben hálát adtunk – hogy megmeneküljünk a kínszenvedés és a feltámadás által; és azért merjük ezt kérni, mert, ahogy az az idézetben is visszaköszön, ezt parancsolta nekünk Krisztus az utolsó vacsorán. Az ima teljes menetét figyelembe véve megállapíthatjuk, hogy a cél nem csupán a kenyér és a bor átlényegítése, hanem bizonyos értelemben saját átlényegítésünk. Érdemes azt is megjegyezni, amit az eucharisztikus színekkel kapcsolatban kérünk a könyörgésben: „...*hogy számunkra Krisztus testévé és vérévé váljanak*”. A kenyér és a bor átváltoztatásával megélhetjük Krisztus kínszenvedését és feltámadását, és átlényegülhetünk. Amikor majd magunkhoz vesszük az Oltáriszentséget, a keresztre feszített és feltámadott testből és vérből fogunk enni és inni, és részeseivé válunk az Úr kínszenvedésének és feltámadásának. Ezáltal képesek leszünk meghalni a bűnnek, és új életet kezdeni.

A második könyörgés is ennek jegyében folytatódik. Isten népének egységét kéri: „[Kérve kérünk,] *gyűjtsön egybe a Szentlélek mindnyá-*

junkat”. A gyülekezet, a földi Egyház egészéért, a holtak és a mennyei Egyház egységéért imádkozunk. Itt megint csak azt kérjük az Úrtól, amiért már hálát adtunk, mivel a prefáció is megidézi Isten népének egybegyűjtését. És joggal teszünk így, mivel az utolsó vacsorán Krisztus is megidézi testének közösségi mivoltát, tehát az apostolok közösségét, amelyet az új szövetség bora által hív életre. Az első és a második könyörgés kapcsolódik egymáshoz: a kenyér és a bor Krisztus testévé és vérévé történő átváltoztatása által nemcsak Krisztus kínszenvedésének és feltámadásának, hanem az Egyháznak – mint Krisztus testének – is részeseivé válunk. Azáltal, hogy magunkhoz vesszük az Oltáriszentséget, és eszünk Krisztus testéből, az Ő testének részévé válunk. És ezáltal leszünk egygyé mindazokkal, akik esznek az Ő testéből, függetlenül attól, hogy jelen vannak-e a gyülekezetben vagy sem. A kenyér és a bor Krisztus testévé való átváltoztatására tehát azért kerül sor, hogy mi is átlénygölhessünk Krisztus testévé.

Azáltal, hogy megvilágítottuk az eucharisztikus imádság, vagyis az anafora zsidó hagyományból eredő gyökereit, sikerült megértenünk annak legfontosabb aspektusai közül néhányat: hogy mit is jelent, amikor valamit az üdvözítő cselekedet „emlékezetére” teszünk, vagy hogy mit is jelenthet valójában a „Krisztus teste” szókapcsolat, amikor Jézus szájából hangzik el. A legfontosabb dolog azonban mégis az imádság belső dinamikájának megértése volt más zsidó imák menetének vonatkozásában. Az eucharisztikus ima nem az Oltáriszentség megalapításának szavai köré épül; nem csupán ezen szavak adják a lényegét – ez az imádság egy teljes hálaadást és könyörgést is magába foglal. Az Oltáriszentség megalapításának szavai kulcsfontosságú szerepet játszanak, ugyanis ezek szolgálnak a könyörgés alapjául és indokául, mindazonáltal mind a három aspektus lényeges. Ha pedig mégis ki kellene emelnünk a legfontosabbat, akkor a könyörgést kell megneveznünk, ugyanis ez az imádság vége és egyben csúcspontja is. Itt érhetjük tetten az Euchariszta valódi, mély jelentését, tehát a hívek átváltoztatását – ez az, amit ilyenkor ünneplünk. Krisztus valódi jelenléte az Eucharishtiában egy kivételesen becses ajándék; de elsősorban azért az átlényegülésért ilyen becses számunkra, amely általa a hívekben végbe megy. Az Eucharishtiában a hívek közösségre lépnek Krisztussal, részeseivé válnak Krisztus kínszenvedésének és feltámadásának, és Krisztus testévé válnak általa, mindazokkal együtt, akik annak részét képezik.

2. „...a háromágú kötél nem szakad el egyhamar” (Préd 4,12):
*Az Eucharisztia értelmezése a széder, a zsinagógai liturgia
 és a templomi áldozatok tükrében*

Az Eucharisztia valósága rendkívül gazdag, és az egyik legnagyobb kihívás számunkra az, hogy az általa hordozott kincsek teljes palettáját felölve ragadhassuk meg a lényegét. Gyakran egyfajta „eucharisztikus csőlátással” szemléljük ezt a szentséget: vannak, akik a szent mivoltát emelik ki, mások a közösségi oldalát, megint mások pedig a szentírási szövegek és a homíliák fontosságát hangsúlyozzák erőteljesebben – és eközben mind elfelejtik, hogy Krisztus eme csodálatos ajándékát nem lehetséges egyetlen dimenzióra redukálni.

Ha sikerül megértenünk az Eucharisztia ezen három zsidó imádságból eredő gyökereit, teljes valójában is képesek lehetünk felfogni azt, és elkerülhetjük az említett „csőlátás” kialakulását. Az eucharisztikus ünneplés a széder, vagyis a pészah hetének kezdetét jelző ünnepi lakoma – Jézus utolsó vacsorája is szinte biztosan egy széder este lehetett –, valamint a zsinagógai liturgia és a templomi áldozatok bizonyos aspektusait egyesíti magában. A korai keresztények mind zsidók voltak, és továbbra is eljártak a zsinagógába, és részt vettek a templomi rituálékban.¹⁰ Szombat este azonban, amikor a sabbat véget ért, összegyűltek valakinek az otthonában, és „megtörték a kenyeret”,¹¹ miként azt Jézus parancsolta nekik. Ahogy egyre több zsinagógába nem járó pogány csatlakozott ehhez a „zsidó-keresztény” közösséghez, szükség lett rá, hogy beépítsék hagyományaikba a zsoltárok éneklését, valamint a zsinagógai liturgia részét képező íráskolofonok olvasását. A harmadik kötél a jeruzsálemi templom Kr. u. 70-ben történt lerombolásával került képbe – ez vetett véget a Tórában előírt és Isten által megparancsolt áldozatbemutatóknak. Míg a rabbik a zsidó imádságokat dolgozták úgy át, hogy rajtuk keresztül idézzék fel a felváltani kívánt templomi áldozatokat, addig a keresztény atyák az Eucharishtiába kezdtek el „beleolvasni” egy áldozati vetületet. Ez a folyamat viszonylag természetesen ment végbe, mivel a széder alapján véve is kötődött az áldozatokhoz a templomi pászkabarány-áldozat bemutatásán és annak elfogyasztásán keresztül. Továbbá az Eucharisztia Krisztus kínszenvedésének ünnepe is volt, amelyet számos újszövetségbeli szövegben a legnagyobb áldozatként értelmeznek.

A szentség gazdagsága tehát az említett aspektusok ötvözéséből ered. Kiemeli azt az újdonságot, amely az Eucharishtiában és Krisztusban rejlik. Azt a tényt ünnepli, hogy Krisztus a szentségben egyesülő három aspektus teljességét testesíti meg: Krisztus az Isten igéje, Krisztus az élet kenyere, Krisztus az Isten báránya. Ugyanakkor a három aspektus egyesítése annak a veszélyét is magában hordozza, hogy szem elől tévesztjük a vetületek egyikét. Szeretnék most rávilágítani arra, hogy a három kötélmindegyike egy valódi kincs az Eucharisztia egységében, valamint hogy épp ezért mindegyikkel foglalkoznunk és törődnünk kell. Ezen gondolatokból pedig talán néhány kreatív ötletet is meríthetünk ünnepléseink jövőbeli megújításához.

A zsinagógai liturgiából merítkezve egyrészt kiemelhetjük magunk számára a Szentírás felbecsülhetetlen értékét. A zsinagógákban honosodott meg először az írások éves ciklusokban való felolvasása, amit aztán az Egyház is átvett. Ha pedig betérünk egy zsinagógába, ma is láthatjuk, mekkora kincsnek tartják a Tórát: a tekercset egyfajta tabernákulumba, a Tóra bárkába helyezik – innen ered a keresztény egyházakban használt tabernákulum is, amelyben az Oltáriszentséget tartják. Amikor kivesszik a Tóra-tekercset a bárkából, az olvasó megcsókolja azt, bizonyos rítusokban pedig a gyülekezet többi tagja is így tesz, illetve meg is érintik. Az imaolvast követően tanulmányozzák a szövegeket; ekkor nagy szeretettel merülnek el az írások részleteiben, és meg is vitatják őket.

Ha figyelembe vesszük azt a Tóra iránti szeretetet, amely még a mai napig is felfedezhető a zsidó közösségben, akkor mi is képesek leszünk annak teljességében megbecsülni a zsinagógai hagyományokból eredő igeliturgiát. A szentmise az a ceremónia, ahol a hívek igazán szerelembe eshetnek, és szerelembe is kell, hogy essenek a Szentírással. Ezenkívül a szentmisében megtapasztalhatjuk Isten működését a Szentíráson keresztül. Igen, a kenyér és a bor megszentelése, ami által megtörténik az átváltoztatás – valamint a hívek átváltoztatása is –, a Szentlélek műve. Nem szabad azonban elfeledni, hogy Isten igéje a Szentlélek által valóban tevékeny és átlényegítő: „Az Isten szava ugyanis eleven, átható és minden kétélű kardnál élesebb.”¹² A híveknek azzal a várakozással kell a szentmisét látogatniuk, hogy ott majd átlényegülnek az írás és az igehirdetés által. A Szentírás olvasása és az úrvacsora megünneplése – ugyan külön-

böző, de mégis nagyon lényegi módokon – Krisztus „valódi” és élő jelenlétének megtestesülései a szentmisében.

Van valami mód arra, hogy visszaszerezhessük a zsinagógai liturgia ezen örökségét? Ami azt illeti, számos törekvés meg is valósult már ezen a téren. A reformáció például a Bibliát helyezte a vasárnapi ünnep középpontjába. A Római Katolikus Egyházban a 20. századi liturgikus mozgalom például ismét az igeliturgia fontosságára – vagyis az Eucharisztia két „asztalának” egyikére – próbálta meg visszairányítani a figyelmünket. Vannak olyan templomok, ahol az ambó és az oltár egymástól elkülönítve helyezkednek el, ezáltal is szemléltetve jelentőségüket egy olyan ünneplésben, amelynek két súlypontja van. A keleti rítusú egyházban például az evangélium hirdetésekor bevonulnak az evangeliáriummal – ez megint csak egy gyönyörű rituálé. Rendkívül fontos, hogy életben tartsuk ezeket a hagyományokat. Egy további gyakorlat, amelyet érdemes lenne megvizsgálni, az a lekciónárium és az evangeliárium egy tabernákulumban vagy szentélyben való tárolása, amit az *Aron Kodesh*, vagyis a Tórabárka ihletett.

Egy másik lényeges hagyomány, amelyet figyelembe kell vennünk, az a pézsh idején tartott széder – a családi körben elfogyasztott ünnepi vacsora –, habár ebben az értelemben a „család” szó alatt a tágabb rokonságot és a baráti kört értjük. Gyakran hallom az embereket azt ismételve, hogy „az Eucharisztia nem csupán egy eledel”. Ez egy mélyen szántó igazság, ugyanis az Eucharisztianak része az igeliturgia és az áldozati vetület is. A széder azonban valóban egy étkezés. Egy valódi rituális étkezés, számos rendkívül szigorúan szabályozott liturgikus vonatkozással; mindazonáltal a rítusok között valóban egy étkezés húzódik meg. Láthatjuk tehát, hogy a zsidó hagyomány képes egyetlen rítusban összetartani a liturgiát és az étkezéseket. Az Ószövetségben számos ilyen étkezést említenek; ezek közé tartozik például, amikor Mózes és a hetven vén felmegy a Sínai-hegyre, miután megkapják a Törvényt, és Istenről elmélkednek: „...ezért láthatták az Istent. Ettek és ittak”.¹³ Hasonlóképp, a messiási kor is egyfajta lakomaként van ábrázolva: „*A Seregek Ura minden nemzetnek bőséges lakomát rendez e hegyen. Lakomát, ahol lesz finom bor; zsíros, legjáva falat, és erős színbor.*”¹⁴ Emellett az első úrvacsora ünnepléseknek valóban része volt az étkezés is.¹⁵

Ezen aspektusok – az étkezés és a családi dimenzió – aztán fokozatosan mind eltűntek a zsinagógai és áldozati vetületek megjelenésével. A zsinagóga egy nyilvános hely volt, emiatt pedig a templomi liturgia megidézéséhez szükség volt egy oltárra és egy papra. Éppen ezért az eucharisztikus ünnep az emberek otthonaiból átköltözött a templomok nyilvános közegébe. Ebben nyilvánul meg az Eucharisztia egyetemes mivolta, amely minden generáció és társadalmi réteg tagjait egy fedél alatt egyesíti. Az eucharisztikus ünnepet – amelyet sosem fogunk tudni elégszer megismételni – létrehozó egyesítési folyamat pedig kivételesen gazdaggá tette a liturgiát. Mindig ott lebeg azonban annak a veszélye is sajnos, hogy odavész az ünnepélyes öröm és a közösségi szellem. Mindennek tetejében a pandémia tizennyolc hónapja rámutatott, mennyire törekeny is valójában az egyházi élet nyilvános oldala. Ebben a kontextusban az Egyház jelentős gyarapodását szolgálta volna, ha a zsidó hagyományban bevett családi imádságok és ünnepek szervezesebb részét képeznék a keresztény kultúrának.

Van-e bármi mód arra, hogy felelevenítsünk ezek közül néhányat anélkül, hogy közben hűtlenné válnánk a keresztény hagyományhoz? Két gondolatot szeretnék megfontolásra javasolni. Nem lenne-e lehetséges lényegesen több figyelmet szentelni a bornak? A bibliai és a rabbinikus hagyományban a bor az egyik olyan elem, amely a legszorosabban kötődik az örömhöz és az ünnepléshez, mind az étkezések, mind pedig a liturgia során. Kicsit talán meghökkentő is látni, hogy a széder este során az ünneplők legalább négykupányi bort megisznak. A legtöbb katolikus mise során csakis a lelkipásztorok isznak a kehelyből, és még ha mindenki magához is veszi, épphogy csak egy korty jut nekik. Fontos, hogy kiváló bort válasszunk – ez Magyarországon biztos nem jelent gondot. Akár egy átlátszó kancsóban is elő lehetne készíteni, hogy mindenki láthassa. És amilyen gyakran csak lehet, mindenkinek részesülnie kellene belőle¹⁶ – mint ahogy az a keleti instentiszteleteken és a protestáns úrvacsorán szokás –; és mindenkinek rendesen innia kellene belőle, nem csupán kortyolni.

Egy másik megfontolandó ötlet, hogy valamilyen formában visszahozzuk az eucharisztikus ünnep lelkületét a családi étkezésekbe – ahelyett, hogy a családi étkezéseket hoznánk vissza az Eucharisztiaiba. Az étkezések előtt például valaki felolvashatná az asznapi részletet az

evangéliumból, valaki meggyújtaná a gyertyákat, a család egy másik tagja pedig behozhatna egy különleges imaszándékot, amely kimondottan azzal a céllal hangzik el a misén, hogy a családok ezért imádkozzanak. Pontosan úgy, mint a zsidó étkezéseknél, a család minden tagjának, a legfiatalabbtól a legidősebbig meglenne a maga szerepe. Így elkerülhető lenne a családi étkezés és a liturgia összemosódása, de mégis kapcsolódna egymáshoz a kettő, és ez elősegítené, hogy a család kiteljesedhessen a „házi egyházként” való működésének hivatásában.

A keresztény Eucharisztia örökségének harmadik forrása a templomi áldozatok hagyománya. Ugyanakkor ez az Eucharisztia legvitatottabb aspektusa egyrészt azok részéről, akik úgy gondolják, hogy fennáll annak a veszélye, hogy megtagadják Krisztus áldozatának teljességét – ez a reformáció egyik központi kérdésköre –, másrészt pedig ott vannak azok, akik szerint a II. Vatikáni Zsinatot követően az Egyház elfeledte ezt a dimenziót. Úgy vélem, ezen aspektus zsidó gyökereire reflektálva elérhetjük, hogy ne kizárólag e köré összpontosuljon az Eucharisztia értelmezése, hiszen ezt még két másik hagyomány is ellensúlyozza; ugyanakkor segíthet megfelelő módon értékelni az Oltáriszentség létfontosságú jelentőségét.

A Tóra szerint az áldozatok a vallásos élet egyik legfontosabb dimenzióját képezik. Lefedik a megváltás teljes történetét Káintól és Ábeltől kezdve, Noén és a pátriárkákon át egészen Mózesig, Áronig, Józsuéig, a bírákig és a királyokig. A Kivonulás és a Levitikák könyvében hosszas és részletes leírások vannak rögzítve. Habár mindig magukban foglalják az anyagi valóság felajánlását, ez tulajdonképpen önmagunk, személyünk és életünk Istennek való felajánlásának kifejezése. Az áldozatbemutatás során a papnak is állandó szerep jut, ugyanis ebben nyilvánul meg azon mély meggyőződés, hogy kell egy „lelkipásztor”, egy kimondottan erre a szerepre felszentelt személy az események levezetéséhez. A bűn feletti diadal, és az Istennel való közösségre lépés, valamint az életünk Istennek való felajánlása meghaladja az emberi képességeket: ez egy szent feladat, amely olyasvalakit kíván, aki Istent képviseli. Mindazonáltal arról sem szabad megfeledkezni, hogy a templomi áldozatok során az áldozatot felajánló személy és a pap egyaránt aktív és nélkülözhetetlen szerepet tölthet be. Az állatáldozatok többségénél például a hívők adják és ölik meg az állatot, a pap pedig felemeli az Isten felé, vagy elégeti és vérrel hinti meg

az oltárt.¹⁷ Ez összhangban van az áldozatbemutatás mélyebb értelmével, tehát önmagunk felajánlásával és egy olyan cselekedettel, amelyre saját véges erőnkől nem lennénk képesek.

Saját magunk felajánlása, valamint a hívek és a pap szerepe közti kapcsolat alapvető fontosságú az Eucharisztia keresztény értelmezésében. Azért veszünk részt Krisztus kínszenvedésében és feltámadásában, hogy felajánlhassuk magunkat Istennek és másoknak, ahogy azt Krisztus is tette: „*Testvéreim [...] Adjátok testeteket élő, szent Istennek tetsző áldozatul*” – mondja Pál.¹⁸ Továbbá a felszentelt lelkipásztor szerepe azért is lényeges és pótolhatatlan, mert emlékeztet minket arra, hogy erre csakis Krisztus képes. Ugyanakkor a gyülekezet minden tagjának és az Eucharisziát ünneplő összes személynek a tevékeny szerepére szükség van, mivel keresztségi papságukon keresztül „*részt vesznek az eucharisztikus áldozatban*”.¹⁹

Ha odafigyelünk a liturgikus cselekmény szentségét kifejező azon részletekre, amelyek a templomi szertartásoknak is részét képezték, könnyebben észrevehetjük az Eucharisziában jelenlevő áldozati-felajánlási vonalat. Itt hadd idézzem fel az illatáldozat bemutatását, amelyet naponta kétszer kellett elvégezni egy, erre a célra készült oltáron.²⁰ Az illatáldozatnak van egy csodálatosan indokolatlan dimenziója is, méghozzá az, hogy „ok nélkül” mutatjuk be a liturgia során. Romano Guardini megjegyzi, hogy ez a spirituális „nagylelkűség” egy formájának felel meg. Ez lényegében egynemű azzal a belső indítással, amely arra sarkallja a betáni Mária, hogy drága kenettel kenje be Jézus lábát.²¹ És valóban, az imádságot nem lehet mérni vagy megszámlálni, ugyanis ez „*nem polgári józan ész kérdése*”.²² Továbbá, ahogy egyszer egy zsidó barátom mondta: „Most, hogy a Jeruzsálemi Templom már nincs többé, a keresztények viszik tovább az illatáldozatra vonatkozó parancsot... Kérlek, folytassátok továbbra is!”

Az eucharisztikus imát a zsidó imádságok belső dinamikájának keretrendszerében tanulmányozva rálehetünk annak legmélyebb értelmére – ugyanígy, ha az eucharisztikus ünnep egészét a hármas eredet – a zsinagógai liturgia, a családi széder és a templomi áldozat – kontextusába helyezzük, egy teljesebb, gazdagabb és kiegyensúlyozottabb értelmezésre tehetünk szert. Ez a mi gyógyírunk az eucharisztikus csörlítés különböző formáira: a klerikalizmusra, az örömtelen ritualizmusra, a szentség érzé-

sének elvesztésére, valamint az Isten Igéje iránti szeretet és vágy hiányára. A Prédikátor könyvében ez szerepel: „*a háromágú kötél nem szakad el egyhamar*”.²³ Az eucharisztikus ünnepben egyesülő három kötél „egymástól való elválasztása” lehetővé teszi számunkra, hogy valóban ráleljünk a három kötélre, és ezáltal egy még erősebb fonatot hozunk létre, amikor újra egyesítjük őket. Ez lehetővé teszi a keresztyéneknek, hogy tovább növekedjenek a Krisztus és az Egyház által nekik ajándékozott Eucharisztia kincsének megértésében és szeretetében.

Jegyzetek

1. GIRAUDO, C. „*In Unum Corpus*”, *Trattato mistagogico sull'eucaristia*, San Paolo, Cinisello Balsamo 2007.
2. Angol fordítás: *The Koren Siddur*, Koren Kiadó, Jeruzsálem 2013, 974–984.
3. 1Kor 11,23–26.
4. Kiv 12,14.
5. *The Passover Haggadah*, Palphot, Herzlia, 15. (Dialogue with the four sons).
6. *The Passover Haggadah*, 30. (Narrative of the Flight out of Egypt).
7. Lk 22,19.
8. Mt 26,28.
9. Vö. GIRAUDO, C., „*In Unum Corpus*”, 169–171. Héberül: *guf, basàr, pèger*.
10. Vö. ApCsel 2,46.
11. ApCsel 2,42.46.
12. Zsid 4,12.
13. Kiv 24,11.
14. Iz 25,6.
15. Vö. 1Kor 11,24–30.
16. „*A szentáldozás azonban akkor éri el jel természetének teljességét, ha mindkét szín alatt történik. Ebben a formában az eucharisztikus lakoma jele tökéletesebben fejeződik ki.*” Vö. KEK 1390.
17. Vö. Lev 1,10; 3,1–5.
18. Róm 12,1.
19. *Lumen gentium*, 10, in DIÓS, I. (szerk.), *A II. Vatikáni Zsinat dokumentumai*, Szent István Társulat, Budapest 2000, 141–207.
20. Vö. Kiv 30,1–8; 34k.
21. Vö. Jn 12,3.
22. GUARDINI, R., *Sacred Signs*, Pio Decimo Press, St. Louis (Mo) 1956, 24.
23. Préd 4,12.